

EDITH PIJPERS-STREEFKERK,

Docent bij het Marnix Onderwijscentrum en de adviseur bij het Marnix Onderwijscentrum en de schoolleidersopleidingen van Penta Nova, e.pijpers@hsmarnix.nl

Uit het pre-euro-tijdperk komt de uitdrukking: ‘Als je voor een dubbeltje geboren bent, bereik je nooit een kwartje’. Een pessimistische stelling? Wellicht, maar sociologen en onderwijskundigen stellen dat de kans zelfs vrij groot is om met een stuiver te eindigen. Dit mechanisme wordt het Mattheuseffect genoemd. Dit artikel staat stil bij de werking ervan in het onderwijs en vertelt een praktijkverhaal van een schoolleider die het Mattheus effect in haar school een halt toe wil roepen.

TALENTEN ONTDEKKEN EN ONTWIKKELEN

VOOR EEN DUBBELTJE GEBOREN

Want aan ieder die heeft, zal gegeven worden; maar wie niet heeft, hem zal nog ontnomen worden zelfs wat hij heeft’, zo staat in de gelijkenis van de Talenten in de bijbel (Mattheus 25 :14-30). In het Bijbelverhaal staat een talent voor een geldwaarde, een talent was gelijk aan 6000 daglonen. In de gelijkenis lezen we dat wie heeft, zijn bezit kan vermeerderen en hierom geprezen wordt. Wie weinig bezit, vermeerdert zijn talent niet. De eventuele betekenis of bedoeling van het verhaal is in het kader van dit artikel niet relevant. Stilstaan bij de parallel die zichtbaar wordt in het onderwijs, terwijl onderwijs toch een emancipatoire functie zou moeten hebben, is wel de moeite waard. Met twee artikelen wil de auteur bestuurders, schoolleiders en leraren inspireren om werk te maken van kansrijk onderwijs aan benadeelde leerlingen. Dit eerste artikel geeft een krachtig praktijkvoorbeeld. Het tweede, met de titel ‘Hoge verwachtingen en mooie beloftes’ biedt handreikingen vanuit de theorie.

HET MATTHEUSEFFECT IN HET ONDERWIJS

In de context van het onderwijs heeft het Mattheuseffect bekendheid gekregen door psycholoog Keith Stanovitch. Hij onderzocht processen van taalverwerving en ontdekte dat kinderen die vroeg de kunst van het lezen aanleren, hun voor-sprong ten opzichte van achterblijvers vergroten en verbreden. Bij leerlingen die starten met een achterstand breidt zich dit uit naar alle leerprocessen. Eén van de oorzaken is dat kinderen die minder makkelijk leren lezen, ook minder gaan lezen, en zo minder leerprocessen doormaken. De kloof tussen deze kinderen en hun leeftijdsgenoten zal steeds groter worden. Verder liggende gevolgen zijn vroeg schoolverlaten en achterstand op sociaal en economisch vlak (Stanovitch, 1986).

GEVANGENIS VAN LAGE VERWACHTINGEN

Dat het onderwijs onbedoeld meewerkt aan het vergroten van verschillen tussen kinderen maakt de spraakmakende documentaireserie *Klassen* (Sylbing et al., 2020) zichtbaar. De serie laat zien welke cruciale rol verwachtingen spelen in het onderwijs. In de serie *Klassen* spreekt Bowen Paulle, socioloog en universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam, over

Schoolleider Chantal Bertram van basisschool De Springer in Enschede.

de ‘gevangenis van lage verwachtingen’ waar kinderen in vast komen te zitten. De gevangenis van de selffulfilling prophecy werkt als volgt: lage verwachtingen leiden tot lage prestaties; lage prestaties leiden tot lagere verwachtingen en nog lagere prestaties. De neerwaartse spiraal door de wisselwerking tussen verwachtingen en zelfvertrouwen of self-efficacy is evident. De serie *Klassen* maakt duidelijk dat niet alleen leerlingen, maar ook leraren gevangen zitten in deze spiraal. Dit is een trieste constatering.

EEN BEVLOGEN SCHOOLLEIDER

Schoolleider Chantal Bertram wil het Mattheuseffect op haar school een halt toeroepen. Ze wordt geïnspireerd door de woorden van Maya Angelou, een Afro-Amerikaanse schrijfster, zangeres, danseres, burgerrechtenactivist en hoogleraar Amerikaanse literatuur: ‘I believe that every person is born with talent’ (Angelou, 2012). Bertram heeft deze woorden tot haar persoonlijk en professioneel motto gemaakt. Hierdoor geïnspireerd zet zij zich in om de leerlingen én haar teamleden hun

talenten te laten ontdekken, deze te voeden en verder te ontwikkelen. Ze werpt daarmee een ander licht op het begrip Talentontwikkeling.

Chantal: ‘Kansengelijkheid is een belangrijk thema in mijn persoonlijke en professionele leven. Het raakt mij dat sommige kinderen bij de geboorte al 2-0 achterstaan. Ik wil me inzetten om deze kinderen op school net wat extra’s te bieden om zo kansengelijkheid te vergroten. Het raakt mij wanneer mensen onrecht aangedaan wordt. Waar dat vandaan komt? Misschien heeft het te maken met mijn partner die al ruim 20 jaar in Nederland woont en nog geen paspoort heeft. Of met mijn drie dochters die half Afrikaans zijn. Ook zij horen vervelende dingen, vaak niet eens uit verkeerde bedoeling. Het raakt mij als ik bedenk dat mijn half-Afrikaanse kinderen ook te maken zullen krijgen met discriminatie en achtergesteld kunnen worden.’

DE WIJK VAN DE TEXTIELBARON

Bertram voelt zich sterk verbonden met de wijk waar haar school, basisschool De Spinner, staat. De wijk Pathmos in Enschede is in de eerste helft van de twintigste eeuw gebouwd in opdracht van textielbaron Van Heek. Gemeenschapszin staat centraal, er komt een centraal plein (het Spinnerplein) met een school, speelplaats, winkeltjes en een gemeenschappelijk badhuis. De huidige basisschool is deels in dit oude badhuis gevestigd. Na de teloorgang van de textielindustrie in de jaren 70 van de 20e eeuw verpaupert de wijk en in de huidige tijd is er een veelheid aan sociale problematiek. Maar: de gemeenschapszin is gebleven, de bewoners kennen elkaar en kijken naar elkaar om. Aan het begin van de 21e eeuw wordt een nieuwe, grootscheepse renovatie in gang gezet waarbij delen van de wijk worden gesloopt en er nieuwbouw plaatsvindt. De zogenaamde krachtwijk is flink opgeknapt, maar behoort nog altijd tot de armere wijken van Enschede, met een relatief hoge mate van werkloosheid.

EEN SCHOOL VOL DUBBELTJES

De Spinner is het resultaat van een recente fusie tussen twee voormalige basisscholen in de wijk. In een interne rapportage is te lezen: “Op De Spinner wordt de individuele problematiek van de leerlingen steeds gecompliceerder. 85% van de leerlingen heeft zorg (binnen en/of buiten school) nodig. De ernstige problematiek binnen de gezinnen in de wijk (scheidingen, mishandeling, verwaarlozing, werkloosheid, armoede etc.) vormen een belemmering in de ontwikkeling van het kind. Het zorgt ervoor dat leerlingen naast lichamelijke klachten ook concentratie- en gedragsproblemen vertonen waardoor zij zich niet optimaal kunnen ontwikkelen. Daarnaast is er een groot aantal leerlingen met een laag intelligentieniveau” (SPOE, 2021).

Veel van de leerlingen van De Spinner lijken voor een dubbeltje geboren te zijn. Bertram wil voorkomen dat haar school eraan bijdraagt dat ze de school met minder dan een dubbeltje verlaten. Hoewel de problematiek binnen de wijk en op de school groot is, heeft Bertram er bewust voor gekozen haar dochters van 4, 5 en 8 jaar op De Spinner onderwijs te laten volgen. Chantal: ‘Ik wil mijn dochters mee geven dat je niet op andere mensen neer moet kijken. Neerkijken op mensen vergroot kansenongelijkheid.’

WERKEN AAN DE DROOM

Al snel na het verlaten van de Pabo neemt Bertram initiatieven die niet onopgemerkt blijven binnen haar school en stichting. Ze is dan leerkracht in groep 8 van basisschool Het Pathmos, één van de twee scholen die later fuseren tot De Spinner. Ook werkt ze als coach bij de Weekendschool. Daar leert ze dat je ook anders naar onderwijs kunt kijken. Ze wil dit gedachtegoed integreren binnen het onderwijs en ziet prachtige kansen. Bertram wordt op haar school aangesteld als Talentcoördinator en gaat een Master Pedagogiek doen. Het bestuur en de schoollei- ▶

Pentekening van de school gemaakt ter gelegenheid van 100-jarig bestaan

ding geloven in haar en geven haar de ruimte om samen met de intern begeleider een pilot te starten op het gebied van Talentontwikkeling. Het doel is de spiraal van lage verwachtingen en laag zelfbeeld te doorbreken. Bertram wil leerlingen de mogelijkheid bieden hun talenten te ontdekken en verder te ontwikkelen. Ze wil leerlingen in staat stellen bewustere studie- en/of beroepskeuzes te maken.

De pilot krijgt al snel vorm. Voor leerlingen die moeite hebben met de lesstof wordt een alternatief onderwijsprogramma aangeboden vanaf groep 6. Deze leerlingen krijgen in groep 6, 7 en 8 meer praktijkgericht onderwijs waardoor ze succeservaringen opdoen en de kans krijgen hun talenten te ontdekken. Bertram werkt nauw samen met de Weekendschool. Samen met de coaches van de Weekeindschool haalt ze mensen de school in en organiseert ze excursies naar bedrijven en instanties voor de leerlingen van de bovenbouw. Hiermee worden toekomstige beroepen zichtbaar en betekenisvol gemaakt. De

De Spinner factory

PRAKTIJKPARELTJE - De Spinner factory: ontdek je talenten.

Dat er geen ruimte in de school meer is voor een ontdeklokaal frustrereert Chantal. Het vroegere lokaal had een belangrijk functie binnen de Talentontwikkeling. Soms vraagt Chantal zich moedeloos af of het succesvolle project nog wel toekomst heeft. Maar het tij keert. Er is een nieuwe Talentcoördinator én er is ruimte gecreëerd om een ontdeklokaal in te richten. Deze taak wordt met verve opgepakt door de nieuwe Talentcoördinator. Er komt een (gesponsorde) gereedschapswand, lego en een ruimte waar proefjes kunnen worden gedaan. Een naam is er ook al: De Spinner factory.

De leerlingenraad van De Spinner is nauw bij de inrichting betrokken. De raad, met een leerling van groep 8 als voorzitter, peilt behoeftes onder leerlingen. De Spinner factory, moet een ruimte worden waar de leerkrachten met hun leerlingen snel gebruik van kunnen maken, zonder dat er veel georganiseerd hoeft te worden. 'Want', zegt Chantal, 'de leerkrachten hebben het al zo druk, het moet er niet boven op komen, maar een onderdeel van het onderwijs zijn'.

kinderen verbreden hun blik. Ze ontdekken wat bij hen past en wat hen niet aantrekt. Ze leren door te ervaren en te doen. In de school wordt een Ontdeklokaal 'The Spinner factory' (zie ook kader) gerealiseerd. Hier kan praktisch gewerkt worden en wordt techniek op verschillende niveaus aangeboden; denk aan banden plakken en programmeren. Er wordt contact gelegd met scholen voor praktijkonderwijs om samen te gaan zorgen voor een betere aansluiting op de onderwijsbehoeften.

ANDERS KIJKEN EN MEER ZIEN

Chantal: 'Ik wil anders naar onderwijs kijken en *out of de box* durven denken. Natuurlijk zijn de basisvakken, rekenen, taal en spelling heel belangrijk. Maar je moet ook los durven laten en proberen het onderwijs anders in te richten. Dat we de Weekendschool naar binnen hebben kunnen halen in het kader van horizonverbreding en beroepenoriëntatie, heeft heel mooie successen opgeleverd. De leerlingen hebben ervaren welke rollen en taken er in een restaurant zijn. Zo leerden kinderen ook het belang van bijvoorbeeld Rekenen, 'want in de keuken bij een pannenkoekenhuis moet ik ook rekenen'. Het was prachtig om enthousiaste reacties te horen, nadat de leerlingen bij het ROC zijn geweest. Ze hebben zich verdiept in de verschillende opleidingen, zoals voor kapper en beveiliging. Vaak zien onze kinderen niet wat allemaal mogelijk is. Kinderen leren kijken naar wat wél mogelijk is en wat ze wél kunnen, dat is wat ik wil bereiken.'

DE BASISVAKKEN, REKENEN, TAAL EN SPELLING ZIJN HEEL BELANGRIJK. MAAR JE MOET OOK LOS DURVEN LATEN EN PROBEREN HET ONDERWIJS ANDERS IN TE RICHTEN.

Bertram wil ook de ouders helpen om anders te kijken. Ze wil niet spreken in termen van laag of hoog opgeleid, maar theoretisch en praktisch. Tegen ouders zegt ze: 'Een stukadoor verdient meer dan dat ik verdien en ik heb heel lang op school gezeten'. En: 'Praktijkonderwijs is niet voor domme kinderen. Het één is niet goed of fout, hoog of laag. Het gaat om: waar wordt je kind gelukkig van.'

KANSEN EN BEDREIGINGEN

Bertram rondt haar Master Pedagogiek af met een de thesis over Talentontwikkeling en ziet het succes van de pilot. Deze wordt gedragen door de Stichting Consentscholen. Het smaakt naar meer en het smaakt naar borging. Maar tussen droom en werkelijkheid staat een fusieproces en een Coronapandemie. De succesvolle pilot komt onder druk te staan. In die periode is zij regelmatig bang dat de droom zal verwateren.

Bertram wordt de locatieleider van de nieuwe fusieschool De Spinner en start met de schoolleidersopleiding. Ondanks de bedreigingen is er nog steeds bevologenheid. Ze ziet dat de 'nieuwe' school met het samengestelde team een mooie plek kan

Quinten als echte 'handyman'

PRAKTIJKPARELTJE - Benut de speelruimte die je als school hebt en denk 'out of the box': het verhaal van Quinten

Quinten zit in groep 7 van basisschool De Spinner. Hij is een lieve, sociale en behulpzame jongen. Quinten heeft dyslexie en vindt leren moeilijk. Hij is al een keer blijven zitten en gaat regelmatig met tegenzin naar school. Vorig jaar heeft Quinten geholpen bij het organiseren van het pleinfeest. De hele dag heeft hij bij de springkussens gestaan om kinderen te helpen en de veiligheid van andere kinderen te waarborgen. Ook stond hij achter de popcornmachine. Uiteraard heeft hij ook gezorgd dat alles netjes werd opgeruimd. De leerkrachten zien Quinten genieten. Hij glundert van oor tot oor. Dit is het signaal om out of the box te gaan denken, want normaal gesproken is Quinten niet zo blij. Waar is Quinten het meest bij gebaat, nog een jaar groep 8 of mag hij na dit jaar uitstromen naar het praktijkonderwijs? In overleg met Quinten en zijn ouders wordt besloten dat groep 7 zijn laatste jaar op de basisschool zal zijn. Dit laatste schooljaar krijgt Quinten aangepaste lesstof en staat er voor hem meer praktisch gericht onderwijs op het programma. Quinten is een echte 'handyman.' Hij houdt van klussen en geniet als hij kan helpen. Hij ziet het werk liggen en hij pakt alles heel handig aan. Hij laat veel inzicht en oplossingsgericht vermogen zien tijdens deze klussen. Quinten gaat met veel meer plezier naar school en zelfs tijdens de lockdown staat hij vroeg op om zijn schoolwerk op te pakken. De leerkrachten hebben een groot vertrouwen in Quinten: hij gaat er wel komen! Ze hopen hem later terug te zien, bijvoorbeeld als conciërge. Of misschien wordt deze sociaal vaardige jongen later de nieuwe jongerenwerker in de wijk.

worden om de Talentontwikkeling stevig in het zadel te zetten. Het moet de school gaan kleuren. Allereerst legt ze haar prioriteiten bij teamontwikkeling. In het samengestelde team van de Spinner moet haar droom de droom van het hele team worden. In haar rol als schoolleider kan Bertram de Talentontwikkeling verbinden aan de visie van de school én aan teamontwikkeling. Het moet het hart worden van de leiderschapspraktijken van haar als schoolleider en van het team. Een nieuwe Talentcoördinator is inmiddels aangesteld. Chantal: 'Dit is waar de school straks voor staat. Mijn uitdaging en zoektocht is dat steeds meer leerkrachten het zien als iets dat bij ook bij hen hoort. We ontwikkelen een concreet programma dat geen extra belasting is voor de leerkrachten. Ik zie na al enthousiasme bij een deel van de collega's. Het moet iets worden dat door iedereen gedragen wordt.'

EEN DRUPPEL OP DE GLOEIENDE PLAAT?

Op de vraag of ze effecten ziet van de aanpak op de Spinner antwoordt Bertram: 'Ik heb geen harde cijfers, want we hebben geen 0-meting gedaan. We zien echter dat het grootste deel van de leerlingen op of boven hun leerpotentiaal presteert. Ook merken we dat de leerlingen blijer naar school komen als ze in hun kracht worden gezet. Quinten is hier een voorbeeld van.' (zie kader)

Zijn kleinschalige initiatieven een druppel op de gloeiende plaat? Wellicht kunnen we nu te rade gaan bij een andere gelijkenis uit het evangelie van Mattheus en leerlingen die *self-efficacy* en toekomstperspectief ervaren vergelijken met een mosterdzaadje. 'Het allerkleinste zaadje op aarde. Eenmaal in de grond gezaaid schiet het op en wordt het groter dan de andere gewassen. Het krijgt grote takken, zodat de vogels in zijn schaduw kunnen nestelen' (Mattheüs 13:31-32). Kinderen die ervaren dat ze er toe doen en dat hun leren betekenis heeft voor hun toekomst, zullen hier hun hele leven profijt van hebben. Ze kunnen een rolmodel in hun omgeving zijn en waardevolle werknemers op de krappe arbeidsmarkt.

Met dank aan Chantal Bertram, één van mijn studenten uit de opleiding 'Vakbekwaam Schoolleider'. Zij inspireerde mij met haar betrokkenheid en bevologenheid vanaf het moment dat ik haar ontmoette. Dat leidde tot twee artikelen in dit tijdschrift: Voor een dubbeltje geboren en Hoge verwachtingen en mooie beloftes. Chantal zorgde ook voor de praktijkpareltjes van kansrijk onderwijs die bij de artikelen zijn geplaatst. BSM

BRONNEN:

- Angelou, M. (2012) *The collected autobiographies of Maya Angelou*. Random House Publishing Group.
- Steunpunt Passend Onderwijs Enschede (2021). *Rapportage NSCCT (niet schoolse cognitieve capaciteiten test)*. SPOE.
- Stanovitch, K.E. (1986). Matthew Effects in Reading: Some Consequences of Individual Differences in the Acquisition of Literacy. *Fall 1986 Reading Research Quarterly*, 21, 4, p. 360-407.
- Sylbing, S., Gould, E., & Bol, D. (Red). (2020). *Klassen* [documentaire]. Human.